

LEERTRAJECT FAMILIE IN ZICHT Handleiding voor docenten en trainers

Inhoudsopgave	Pagina
1. Inleiding	2
2. De Voorbereiding	7
3. Blok 1: Het perspectief van de oudere	9
4. Blok 2: Het perspectief van de mantelzorger	11
5. Blok 3: Het netwerk	14
6. Blok 4: Het perspectief van de verzorgende	16
Bijlagen	
- Handvatten voor ouderen en mantelzorgers	19
- Evaluatie formulier	20

1. Inleiding

Familie (in)zicht is een vernieuwend lespakket voor studenten in het middelbaar beroepsonderwijs, gericht op de ouderenzorg. Het lesmateriaal bestaat uit e-modules in combinatie met huiswerkopdrachten en bijeenkomsten.

Het totale traject beslaat acht weken met een studiebelasting van vier uur per week; in totaal 32 studie-uren. Het materiaal is geschikt voor de opleiding Verzorgende niveau 3 en de opleiding Medewerker Maatschappelijke Zorg.

Het lesmateriaal is met verdiepingsstof ook geschikt voor zorgopleidingen van niveau 4 en als bijscholing voor mensen die al in de zorg werken.

Dit lespakket is ontwikkeld en uitgetest door het Deltion College in Zwolle en ROC Midden Nederland gedurende het studie jaar 2014-2015.

Leerdoelen

a) Vergroten van de kennis en het begrip van de studenten over het samenwerken in de ouderenzorg met familie en mantelzorgers. (werken in 'de driehoek').

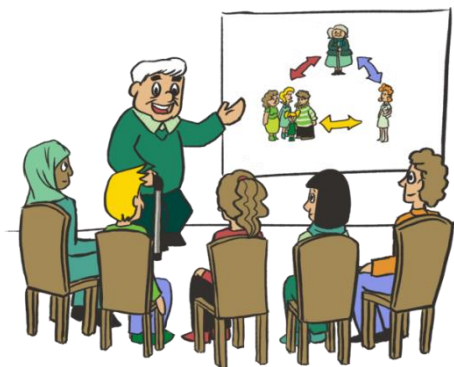
b) Vergroten van de vaardigheden van studenten om adequate gesprekken te voeren met de ouderen die zij mede verzorgen en met hun familie en mantelzorgers, over hun ervaringen en wensen met betrekking tot de geleverde en te leveren zorg (gespreksvoering in 'de driehoek').

c) Inspireren van studenten om te gaan werken in de ouderenzorg (werken in de ouderenzorg = leuk en interessant).

Bijzonder aan dit lespakket is dat ouderen en mantelzorgers aanwezig zijn in de bijeenkomsten en vanuit hun perspectief vertellen over hun ervaringen en wat zij belangrijk vinden.

Opzet en globale inhoud van het traject Familie(in)zicht

Familie (in)zicht is opgezet als een 'gemengd leren' traject: een combinatie van individueel leren achter de computer (e-modules) en groepsbijeenkomsten. Deze werkvorm biedt scholen de mogelijkheid om in minder tijd meer studenten te bedienen. Hiermee voorziet het lespakket in een behoefte vanwege de wet 'Focus op Vakmanschap', die er vanuit gaat dat er meer uren theorie gegeven moeten worden met hetzelfde aantal docenten.

Het traject bestaat uit vier lesblokken. Elk blok bestaat uit een individueel te volgen e-module en een bijeenkomst. De blokken gaan over verschillende perspectieven op één en dezelfde situatie in de ouderenzorg.

Blok 1: het perspectief van de oudere

Blok 2: het perspectief van de mantelzorger

Blok 3: het netwerk

Blok 4: het perspectief van de verzorgende.

Het traject van acht weken ziet er als volgt uit.

Week 0	Week 1	Week 2	Week 3	Week 4	Week 5	Week 6	Week 7	Week 8
Vorbereidings-e-module + kennismaking uitnodigingsmail deelnemers	Eerste e-module + huiswerk opdracht	Eerste bijeenkomst	Tweede e-module + huiswerk-opdracht	Tweede bijeenkomst	Derde e-module + huiswerk-opdracht	Derde bijeenkomst	Vierde e-module + huiswerk-opdracht	Vierde bijeenkomst: beoordeling en afsluiting

In de pilotfase kozen sommige docenten ervoor om de studenten individueel of thuis de e-modules te laten maken. Andere docenten lieten de hele klas de module tegelijk maken, waarbij zij verduidelijking konden bieden en de inzet van de huiswerkopdrachten konden begeleiden. Op deze manier is de tijd die studenten besteden aan de modules ook 'begeleide lestijd'.

De lessen zijn doorspekt met voorbeelden en ervaringen van mensen in verpleeghuizen, woonzorgcentra en thuiswonende ouderen. De centrale vraag is iedere keer: 'Hoe kijkt de oudere tegen zijn eigen situatie aan?' Hoe kijken de familie en de mantelzorg tegen de situatie van vader, moeder of partner aan en hoe kijkt de professional hier tegenaan?

Ieder perspectief heeft zijn eigen logica met mogelijkheden en grenzen. De verschillende perspectieven gebruiken vaak dezelfde woorden met uiteenlopende betekenissen. Dit is verwarrend en levert in de praktijk vaak spanningen en teleurstelling op, ondanks de goede wil van alle partijen. In dit lespakket staan we stil bij deze verschillende perspectieven, zodat de student leert omgaan met verschillende posities en het bijbehorende perspectief.

Samenwerking met instellingen voor ouderenzorg

Voor ieder traject wordt samenwerking gezocht met één of meer ouderenzorginstellingen. De gevraagde bijdrage bestaat uit het ter beschikking stellen van een ruimte voor de bijeenkomsten, het laten deelnemen van een aantal zorgprofessionals en het helpen vinden van een aantal ouderen en mantelzorgers die, net als de professionals, hun ervaringen willen delen in de bijeenkomsten. De verzorgenden uit de deelnemende zorgorganisaties brengen het professionele perspectief in. De ouderenzorginstelling kan het traject gebruiken om een impuls te geven aan de samenwerking met mantelzorgers door een groep werknemers van de locatie mee te laten doen in het traject.

Werken met een pool van ouderen en mantelzorgers

Tijdens het uitvoeren van een pilot van dit lespakket, bleek dat het niet alle ROC's lukt om intensief samen te werken met een ouderenzorginstelling. Een alternatief is om een *pool* te vormen van ouderen en mantelzorgers die iedere keer als het lespakket gegeven wordt, bereid zijn om mee te doen. Voordeel van deze werkwijze is dat ouderen en mantelzorgers na een tijdje het pakket kennen en weten wat er van hen verwacht wordt. De docent kent het verhaal van de oudere of de mantelzorg en is in staat dit verhaal soepel te begeleiden.

Ouderen en mantelzorgers in de klas

Ouderen en mantelzorgers doen om twee redenen mee in het lespakket. Ten eerste kunnen zij uit de eerste hand vertellen over hun eigen ervaringen. Ervaringsverhalen maken vaak een diepe indruk op studenten. Het zijn verhalen die studenten hun hele carrière bijblijven.

Als er geen intensieve samenwerking is met een ouderenzorgorganisatie, kunnen ouderen en mantelzorgers worden geworven via welzijnsorganisaties, vrijwilligerswerkbanken, steunpunten mantelzorg en Zorgbelang. De landelijke organisaties LOC Zeggenschap in Zorg en CSO/ Unie KBO zijn betrokken geweest bij het tot stand komen van dit lespakket. Deze beide organisaties ondersteunen

ouderen en zijn gewend vanuit cliëntperspectief te opereren. LOC heeft uitgebreide ervaring met zeggenschap en het ondersteunen van cliëntenraden. CSO/ Unie KBO heeft een ruim bestand van oudere vrijwillige docenten, die vrijwillige ouderenadviseurs opleiden. Deze organisaties kunnen via een oproep ouderen en mantelzorgers werven om mee te doen aan de lessen.

De ervaring van de pilot leert echter dat de meeste ouderen en mantelzorgers gevonden worden via het persoonlijk netwerk van de docenten.

Door middel van een voorgesprek met de docent en het maken van een e-module worden ouderen, mantelzorgers en professionals bekend gemaakt met de opzet van traject en welke bijdrage zij daarbij kunnen leveren. Zij krijgen een handreiking (zie bijlage 1) om hun eigen perspectief te verwoorden.

De ervaring leert dat het belangrijk is voor de docent om met de individuele ouderen en mantelzorger even apart hun presentatie voor te bereiden. Anders bestaat het risico dat verhalen te veel op elkaar gaan lijken of dat iemand in verschillende sessies hetzelfde verhaal herhaalt.

Als docent kun je behulpzaam zijn door het stellen van gerichte vragen tijdens de bijeenkomst.

Daarnaast geven wij ouderen en mantelzorgers ook graag een rol in het waarderen en feedback geven aan studenten. Dat laatste is spannend. De docent betreft de oudere en de mantelzorger niet alleen tijdens hun presentaties maar nodigt de oudere en de mantelzorger tijdens de gehele les af en toe uit om 'gevoelsreflecties' te geven ('Ik zou het prettig vinden als....; als dit gebeurt, dan voel ik mij...'). Op deze wijze leren studenten werken op aanwijzing van de ouderen en de mantelzorgers met wie zij samenwerken.

De techniek

Voor het volgen van het traject hebben de deelnemers een computer **met een geluidskaart** nodig (voor de filmfragmenten). Verifieer of iedere deelnemer hier toegang tot heeft.

De deelnemers kunnen de *e-learning* modules op twee manieren volgen.

- De e-modules kunnen geplaatst in de ELO (Elektronische Leer Omgeving) van de eigen school, bijvoorbeeld in Blackboard of in N@tschool. De docent kan dan de resultaten per deelnemer en van de groep volgen. Neem voor plaatsing van de modules in je eigen ELO contact op met het bureau [de professionele mens](#).
- Deelnemers kunnen de e-learning modules ook maken op de website van *de professionele mens*.

Als deelnemers 80% van de vragen in de module goed beantwoord hebben, kunnen ze een certificaat uitdraaien. Vraag de deelnemers dit certificaat mee te nemen naar de volgende bijeenkomst. Zo kunnen docenten controleren of de deelnemers de vereiste e-module inderdaad hebben doorlopen.

Het traject in de vingers krijgen

Het is goed om als docent de e-modules eerst zelf te maken. Doe dit met pen en papier bij de hand en noteer welke vragen je het meest interessant of verrassend vindt. Jouw eigen eerste indruk is belangrijk om te onthouden. Zo begrijp je later beter de reacties van deelnemers die het voor het eerst doen. Na een tijdje krijg je de modules 'in de vingers' en ga je op een andere manier tegen het materiaal aankijken.

Handleiding voor docenten en trainers

Tijdsinvestering

Studiebelasting leerlingen:

Het doorlopen van een e-module van 20 vragen kost ongeveer een uur. Elke module wordt afgesloten met een huiswerkopdracht. Het maken van die opdracht kost een leerling ongeveer drie uur. Het resultaat moeten de leerlingen meenemen naar de eerstvolgende groepsbijeenkomst, de week erop.

Elke groepsbijeenkomst duurt twee en een half uur. Globaal zijn de leerlingen iedere week vier uur bezig, wat de totale studiebelasting voor het traject op 32 uur brengt.

Tijdsbelasting ouderen en mantelzorgers

Voor de ouderen en mantelzorgers die aan de groepsbijeenkomsten meedoen, is de tijdsinvestering als volgt.

Week 0:	a) voorbereidingsbijeenkomst met docent	2 uur
	b) e-module	1 uur
	c) voorbereiding eigen inbreng	1 uur
Week 2, 4, 6 en 8:	d) bijwonen groepsbijeenkomst	2,5 uur

Totaal: 17 uur.

Facultatief: e-modules van de studenten maken: 4 x 60 minuten = 4 uur.

Tijdsbelasting voor de docent

Voor de docent die het traject organiseert, is de tijdsinvestering sterk afhankelijk van het gemak waarmee hij/zij de benodigde vrijwilligers kan mobiliseren. Een eerste traject zal wat extra tijd kosten.

Er is de standaard voorbereidingstijd voor een les: zelf de modules doorlopen, de handleidingen lezen, lesplan aanpassen door een keuze uit de oefeningen te maken, PowerPoints op maat maken.

Extra tijd:

- 1 werkdag voor rekrutering van de ouderen en mantelzorgers
- Voorbespreken van de presentatie met de oudere en of de mantelzorgers (half uur per keer).

De zelftest, reflectie en evaluatie

De vier e-modules voor studenten beginnen met een zelftest. Deze zelftest structureert het leerproces en geeft een indruk waar de module over zal gaan. Na afloop van de bijeenkomst krijgen de studenten een papieren versie van dezelfde zelftest aangevuld met een aantal open vragen.

Via het evaluatieformulier krijgt de docent feedback van de studenten op de bijeenkomst.

Beoordeling

De student slaagt voor dit blok indien:

- de portfolio van de student gevuld is met certificaten van de vier e-modules
- de vier ingevulde reflectieformulieren voldoende inzicht bieden in wat de student geleerd heeft
- de opdrachten (interview, stellingen, konvooi, jezelf als professional) ingeleverd zijn volgens de normen van de school
- de inzet van de student tijdens de les en de waardering /feedback van de oudere positief zijn.

De PowerPoints

Voor iedere bijeenkomst is een PowerPoint beschikbaar. Deze presentaties zijn te lang voor een les. Gebruik nooit de gehele Powerpoint. In de presentatie staan opties. Op sommige dia's staat het woord: **Keuze**. Als docent kies je welke sheets je gebruikt. Verwijder de dia's die je niet gaat gebruiken en verwijder het woord **Keuze** van de dia's die je wel gaat gebruiken.

In iedere PowerPoint staan extra oefeningen. Deze dienen als back-up. Als onverhoopt de oudere of mantelzorger niet in je les verschijnt, kun je de extra oefening gebruiken.

De PowerPoints zijn deels geanimeerd, soms verschijnt het volgende onderdeel op dezelfde dia na doorklikken. In iedere presentatie zit een sheet met ROEPT U MAAR. De vraag die je hierbij stelt, gaat over de inhoud: 'Waar ging de module vooral over?' Bij doorklikken verschijnen er afbeeldingen uit de module die kunnen helpen om het geheugen op te frissen en die de voornaamste concepten uit de module behandelen.

Let op: het is niet de bedoeling om de e-module opnieuw te doen in de bijeenkomst. Het is vooral de bedoeling om de inhoud van de module te verdiepen door erover door te praten met de groep.

Daarom zijn er discussievragen opgenomen waaruit je een keuze kunt maken.

In de bijeenkomsten is het hoofdaandeel voor de oudere en/of mantelzorger die vanuit zijn perspectief vertelt.

2. De Voorbereiding

Installatie e-modules

Docenten die dit traject willen uitvoeren, moeten eerst beslissen op welke manier de e-modules zullen worden gemaakt: op de website van *de professionele mens* of in de elektronische leeromgeving (ELO) van de school. Als je kiest voor de laatste optie, neem dan contact op met [de professionele mens](#). Opsturen van de e-modules is gemakkelijk, maar het installeren in de eigen leeromgeving kan de ICT-afdeling van de school even wat tijd kosten.

Werven vrijwilligers

Naast de leerlingen die het traject gaan volgen, vereist het traject een aantal vrijwilligers van buiten:

- 1) minstens één zorginstelling die bereid is een aantal verzorgenden mee te laten doen met de groepsbijeenkomsten en als gastheer op te treden voor de bijeenkomsten
- 2) per groep één oudere en één mantelzorger die bereid zijn hun ervaringen te delen in de bijeenkomsten en vanuit hun perspectief mee te doen in de discussies.

De voorbereidingsbijeenkomst met de ouderen en mantelzorgers in de klas

Uitnodigen

Nodig de ouderen en mantelzorgers die je in de klas wilt hebben ruim van tevoren uit voor een voorbereidingsbijeenkomst. Daarin kun je nadere informatie geven over de doelen van het leertraject Familie(in)zicht en wat je van hen verwacht. Wees vanaf het begin duidelijk over het tijdsbeslag voor deelname aan het gehele traject.

Geef helderheid over de lesdata en -tijden. Wij hebben gemerkt dat ouderen en mantelzorgers lang van tevoren behoefte hebben aan duidelijkheid over wanneer hun inzet gewenst is. Wij willen weten wanneer zij van huis zullen zijn, zodat ze vervangende mantelzorg kunnen organiseren

Benodigde materialen

Een zaaltje met flip-over, laptop, beamer met geluidsinstallatie en internetaansluiting.

Tips voor de voorbereiding

- Zorg dat het een inspirerende bijeenkomst wordt.
- Check de technische kant van de zaak: doet de beamer het met de laptop? Werkt het geluid?
- Heb je verbinding met het platform waar de e-modules staan?
- Zorg voor voldoende kopieën van de opzet en planning van het traject, zodat iedereen die mee naar huis kan nemen.
- Data zijn belangrijk, voor ouderen en mantelzorgers lang van tevoren!

Programma:

1. Welkom en rondje voorstellen.
2. Bespreek de bedoeling en opzet van het traject aan de hand van de trajectbeschrijving in de PowerPoint.
3. Demonstreer het gebruik van de e-modules; laat zien waar je de modules kunt vinden en leg uit hoe het systeem van toetsend leren werkt: vragen maken en commentaar krijgen.
4. Laat de deelnemers zelf oefenen met het vinden van de voorbereidingsmodule.
5. Pauze.
6. Bespreek wat er van ieder wordt verwacht bij de afzonderlijke groepsbijeenkomsten.
7. Rondje maken: ieder vertelt waarom hij / zij meedoet. Laat in dit rondje ook aan de orde komen over wie of over welke situatie iemand wil vertellen. Zo krijg je als docent een indruk

Handleiding voor docenten en trainers

van hoe de oudere / mantelzorgert vertelt en hoe je hem of haar kunt ondersteunen bij het optreden in de klas.

8. Ieder benoemt wat hij leuk vindt en waar hij tegenop ziet.
9. Praktische afspraken maken over tijdspad en hoe er contact gehouden wordt tijdens het traject.
10. Geef de deelnemers aan het einde van de bijeenkomst een print mee naar huis van de beschrijving van het traject en de specifieke inbreng die van hen wordt gevraagd.
11. Zorg dat de bijeenkomst niet langer dan twee uur duurt.

Startbijeenkomst leerlingen

Voor de leerlingen begint het traject met een startbijeenkomst van een uur. Daarin stellen de docenten en de leerlingen zich aan elkaar voor, wordt uitleg gegeven over het programma en de werkwijze, wordt de leerlingen getoond hoe ze moeten inloggen in de e-omgeving en wordt het huiswerk voor de eerste bijeenkomst toegelicht. Ter ondersteuning van deze bijeenkomst kun je weer gebruik maken van de PowerPoint in bijlage 1.

3. Blok 1: Het perspectief van de oudere

Leerdoel

De studenten zijn meer geïnteresseerd geraakt in de beleving en leefwereld van ouderen en zij kunnen op passende en prettige wijze contact maken met ouderen over hun beleving van de zorg.

Onderwerpen die aan bod komen zijn:

- de driehoek: de positie van de oudere, de professional en de familie
- verschillende manieren waarop ouderen naar hun leven en naar zorg kijken
- gewoonten en het tegengaan van hospitalisatie
- het leefplan.

Huiswerkopdracht

Interview een oudere. Denk bijvoorbeeld aan je opa of oma of iemand uit de straat.

Als je moeite hebt om iemand te vinden, kan je hulp krijgen van de zorgorganisatie waar de lessen zijn. Zij kennen ouderen die je kunt interviewen.

Vraag naar het levensverhaal van de oudere.

- Wat uit het levensverhaal kenmerkt de persoon?
- Wat waren de dromen en wensen en hoe is het gegaan?
- Wat is de ervaring met zorgprofessionals en hoe is het contact?

Maak een verslag van het interview in ongeveer 200 woorden.

Doe er een foto bij van degene die je geïnterviewd hebt met een object dat die persoon kenmerkt. Als de oudere niet op de foto wil, fotografeer dan alleen het object.

Plak het interview en de foto op een A3 karton en neem dit mee naar de eerste bijeenkomst.

Bijeenkomst

Vorbereiding:

Als studenten de module gemaakt hebben in een ELO, zoals Blackboard of N@tschool, kan je de resultaten van je groep zien. Als de deelnemers de module maken via de website van *de professionele mens*, vraag je hen om het certificaat mee te nemen naar de bijeenkomst.

Je kunt *screenshots* maken van de vragen die jij het interessantst vindt of waarover je de meeste discussie verwacht.

Voorbeeldprogramma bijeenkomst blok 1: Kijken vanuit het perspectief van de oudere (2,5 uur)			
Min	Programma	Methode/materialen	Opmerkingen
0.00	Ontvangst	Verwijder grote tafels zodat deelnemers gemakkelijk kunnen bewegen in de ruimte.	Deelnemers hangen meteen als ze binnenkomen hun posters aan de muur.
0.00	Welkom, doelen en programma	Flap of PowerPoint	
0.05	Startronde	Verwoord kort wat je raakte bij het maken van de e-module en/of welke vraag je hebt naar aanleiding van het maken van de module.	
0.15	Resultaten / verdieping e-module	Docent presenteert opmerkelijke uitkomsten van de e-module gevolgd door discussie	Op ppt voorbereid.
0.35	De oudere vertelt	Oudere vertelt (10 minuten) over eigen ervaringen en gaat daarover in gesprek (20 minuten) met de deelnemers. Uitkomst: aantal aandachtspunten voor professionals als ze met ouderen werken. De docent ondersteunt door gerichte vragen te stellen, bijv.: waar werd u heel blij van? Is er een situatie waarvan u achteraf dacht: nou, nou, dat had ook wel anders gemogen.	Aandachtspunten op flap.
1.05	Postergalerij met koffiepauze	Galerij met posters (het huiswerk) bekijken (met koffie) en er feedback /overwegingen / tips bij schrijven.	Zorg voor geeltjes om opmerkingen bij de posters te kunnen plakken.
1.35	Plenair afsluiten	Kort een paar posters met geleverd commentaar bekijken. Denk aan de onderwerpen seksualiteit, de dood, rouw. Vraag de ouderen en mantelzorgers wat hen opvalt. Laat studenten reflecteren op het proces. Zijn er vragen die de studenten hadden willen stellen tijdens hun interview maar niet gedurfd hebben?	
1.45	Situatiespel	Naar aanleiding van één van de posters maakt de docent een klein situatiespel waarin de oudere iets vraagt aan de verzorgende dat gevoelig ligt. Rollenspel in drietallen: 1= verzorgende 2= oudere 3= observator Drie rondes, per ronde 3 min spelen, 5 min napraten.	Noodscenario: je neemt de situatie dat de oudere 'een ongelukje heeft' en verschoond moet worden, maar dat zelf niet wil, omdat hij/zij zich schaamt.
2.15	Terugkoppeling plenair	Vraag de ouderen en mantelzorgers om feedback. Vraag ook enkele studenten iets te zeggen over wat ze van deze oefening hebben geleerd.	
2.20	Evaluatie + voorbereiding volgende keer	-Vooruitblik naar blok 2, inclusief het maken van groepjes van drie voor het huiswerk van blok 2 - Deelnemers vullen evaluatieformulier in - Deelnemers nemen hun posters met commentaar mee naar huis.	- Hand-outs in ELO
2.30	Einde programma		

NB: Wees 'streng' tegen de mensen die zich er vanaf gemaakt hebben. In het leertraject zitten huiswerkopdrachten. De ervaring leert dat als je deze 'laat lopen', je hele traject 'gaat lopen'.

4. Blok 2: Het perspectief van de mantelzorg

Leerdoel

De studenten hebben meer begrip van het perspectief van mantelzorgers en kunnen waardierend samenwerken met mantelzorgers.

In het eerste deel, 'Het perspectief van de mantelzorg', komen de volgende onderwerpen aan bod.

- mantelzorg is meer dan zorg
- regie hebben als mantelzorg
- verschillende typen families en verschillende zorgstijlen
- zorgstress, overbelasting en buitenspel gezet worden als mantelzorg.

Het tweede deel, 'Samenwerken met mantelzorgers', gaat over:

- de vier rollen van mantelzorgers
- hoe werk je samen met mantelzorgers als het spannend wordt?
- mantelzorgers waarderen.

Huiswerkopdracht

- Formuleer met een groepje van drie personen op basis van de e-module de drie belangrijkste motto's voor professionals om goed samen te werken met mantelzorgers.
- Wissel in je groepje ook je eigen ervaringen als mantelzorg uit en betrek deze in je overwegingen.
- Schrijf de drie motto's goed leesbaar op een flap en neem deze mee naar de bijeenkomst.

Bijeenkomst

Vorbereiding:

Als de module gemaakt is in een ELO, kan je de resultaten van je groep zien. Als de deelnemers de module maken via de website van *de professionele mens*, vraag je hen om het certificaat mee te nemen naar de bijeenkomst. Maak screenshots van de vragen die jij het interessantst vindt of waarover je de meeste discussie verwacht. Als je in een ELO werkt, laat dan een sheet volgen met de gegeven antwoorden.

Voorbeeldprogramma bijeenkomst blok 2: Het perspectief van de mantelzorg (2,5 uur)			
Min	Programma	Methode/materialen	Opmerkingen
0.00	Ontvangst	Verwijder grote tafels zodat deelnemers gemakkelijk kunnen bewegen in de ruimte.	Deelnemers hangen bij binnenkomst meteen hun motto's aan de muur.
0.00	Welkom, doelen en programma	Plenaire presentatie met flap of PowerPoint	
0.05	Startronde	Verwoord kort wat je raakte bij het maken van de e-module en/of welke vraag je hebt naar aanleiding van het maken van de e-module.	
0.15	Resultaten / verdieping e-module	Docent presenteert opmerkelijke uitkomsten van de e-module, daarna groepsgebesprek.	Op ppt voorbereid.
0.45	De mantelzorg vertelt	Mantelzorg vertelt over eigen ervaringen (10') en gaat daarover in gesprek met de deelnemers (20').	Noodscenario, gebruik het filmpje in de PowerPoint als start voor een discussie
1.15	Plenair onderzoek naar ondersteunende motto's voor het samenwerken met mantelzorgers	De hele groep gaat staan. Eén deelnemer begint met zijn motto luid en duidelijk uit te spreken. Vervolgens krijgt hij precies 30 seconden om dit motto te <i>pitchen</i> . De rest zwijgt. Iedereen die het een goed motto vindt, gaat achter de spreker staan. Iemand die een ander motto weet, gaat alleen staan en spreekt dat motto luid en duidelijk uit. Ook zij krijgt 30 seconden om haar motto te <i>pitchen</i> . De anderen moeten nu kiezen achter wie ze gaan staan, welk motto zij meer ondersteunen. Iemand kan nog een nieuw motto inbrengen. Groepen mogen elkaar bevragen, zodat er een uitwisseling van argumenten ontstaat om voor het ene of het andere motto te kiezen. Iedereen mag op elk moment van motto veranderen. Door steeds nieuwe motto's uit te proberen en te kijken hoeveel steun die krijgen, wordt na ongeveer 15 minuten wel duidelijk welk motto de meeste steun krijgt. Iedereen mag bewegen, ook degenen die aanvankelijk een eigen motto inbrachten, kunnen dat opgeven voor een ander motto. Als de 'eigenaar' van een motto 'overloopt', moeten zijn volgers ook bewegen naar een ander motto of zelf een ander motto inbrengen. Bespreek deze oefening kort na. Schrijf het overblijvende motto op en hang het op.	Het is van belang te benadrukken dat het geen wedstrijd is om je 'eigen' motto te laten winnen, maar dat het een gezamenlijke ontdekkingstocht is naar de essentie van het contact tussen professionals en mantelzorgers en wat voor professionals belangrijk is om voor ogen te houden in het contact met mantelzorgers.
1.40	Inleiding LSD/erkenning geven	PowerPoint: waarom is erkenning geven zo belangrijk? Wat is een waardend gesprek en hoe voer je dat?	PowerPoint
1.50	Situatiespel in drietallen	Oefening erkenning geven / LSD De klas maakt drietallen (1= mantelzorg, 2= verzorgende die erkenning geeft, 3= observator) De professional heeft de opdracht om een waardend gesprek te voeren. Gebruik als casus de casus de ervaring waarover de mantelzorg heeft verteld in de presentatie. De mantelzorg / oudere loopt rond langs de verschillende groepjes.	Noodscenario: drietallen werken met eigen verhalen (zie PowerPoint)
2.10	Terugkoppeling plenair	Laat één of twee mensen vertellen wat ze van deze oefening hebben geleerd.	

2.20	Evaluatie	<ul style="list-style-type: none"> - Deelnemers vullen evaluatieformulier in - Deelnemers vullen het reflectieformulier in - Uitleg huiswerkopdracht volgende keer: netwerkanalyse. 	Hand-outs in ELO
2.30	Slot	<ul style="list-style-type: none"> - Vooruitblik naar blok 3, - Deelnemers nemen hun posters met commentaar mee naar huis. 	

* Wees 'streng' tegen de mensen die zich er vanaf gemaakt hebben. In het leertraject zitten huiswerkopdrachten. De ervaring leert dat als je deze 'laat lopen', je hele traject 'gaat lopen'.

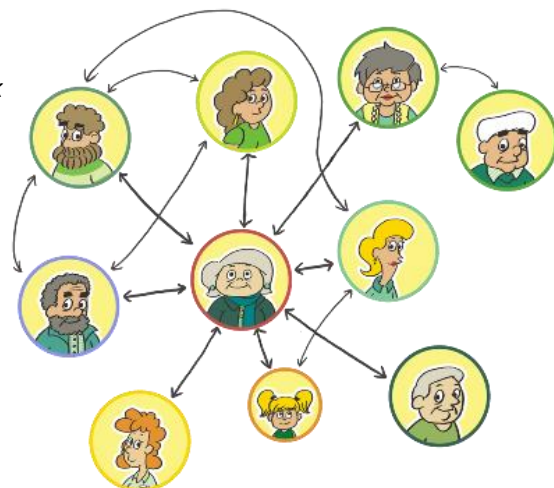
5. Blok 3: Het netwerk

Leerdoel

Studenten begrijpen het belang en de potentie van het netwerk van degene die zij verzorgen en kennen verschillende manieren om dat netwerk in kaart te brengen en te mobiliseren.

Onderwerpen:

- de participatiemaatschappij
- in de buurt voor elkaar zorgen
- verwachtingen van jezelf, anderen en de verzorgingsstaat
- het in kaart brengen van een netwerk
- het konvooi dat met je meereist
- vrijwilligers.

Huiswerkopdracht

- Interview een ouder iemand over het konvooi dat hem/haar omringde in verschillende fasen van het leven. Besteed extra aandacht aan zijn/haar actuele konvooi (het huidige netwerk).
- Maak op een poster een grafische voorstelling van dat actuele konvooi en geef daarin aan welke mensen van belang zouden kunnen zijn bij een eventuele zorgsituatie.
- Geef op de poster ook commentaar bij het actuele konvooi (bijv. in de vorm van tekstballonnetjes) en benoem opvallende sterke en zwakke kanten ervan;
- Als je mensen van dit netwerk meer zou willen betrekken bij de zorg, aan wie denk je dan? Wie zijn steunpilaren? Waar zitten verborgen reserves? Hoe zou je die kunnen mobiliseren?
- Neem de poster mee naar de bijeenkomst.

Groepsbijeenkomst

Vorbereiding:

Als de module gemaakt is in een ELO, kan je de resultaten van je groep zien. Als de deelnemers de module maken via de website van *de professionele mens*, vraag je hen om het certificaat mee te nemen naar de bijeenkomst. Maak screenshots van de vragen die jij het interessantst vindt of waarover je de meeste discussie verwacht. Als je in een ELO werkt, laat dan een sheet volgen met de gegeven antwoorden.

Voorbeeldprogramma bijeenkomst blok 3: Het perspectief van het netwerk (2,5 uur)			
Min	Programma	Methode/materialen	Opmerkingen
0.00	Ontvangst	Verwijder grote tafels zodat deelnemers gemakkelijk kunnen bewegen in de ruimte.	Deelnemers hangen bij binnenkomst meteen hun posters aan de muur.
0.00	Welkom, doelen en programma	Flap of PowerPoint	
0.05	Startronde	Verwoord in één zin wat je raakte bij het maken van de e-module en/of welke vraag je hebt naar aanleiding van het maken van de module.	
0.15	Resultaten e-module	Docent presenteert opmerkelijke uitkomsten e-module.	Op ppt voorbereid.
0.35	De oudere vertelt	Oudere of mantelzorger vertelt over eigen netwerk (10') en gaat daarover in gesprek met de deelnemers (20').	
1.05	Postergalerij met koffie	Postergalerij bekijken (met koffie) en er feedback / overwegingen / tips bij schrijven.	
1.35	Plenair afsluiten	Kort een paar posters met commentaar bekijken (keuze docent).	
1.45	Situatiespel	Naar aanleiding van één van de posters maakt de docent een klein rollenspel, waarin de verzorgende iemand uit netwerk vraagt iets te doen. Rollenspel in drietalen: 1= verzorgende 2=oudere 3=observator Ronde = 3 min spelen, 5 min napraten.	NoodsENARIO: vraag de buurman of hij de vuilnisbakken elke maandag wil buitenzetten voor zijn oude buurvrouw. Tip: buurman zegt niet meteen volmondig ja, want hij heeft het al zo druk...
2.15	Terugkoppeling plenair	Vraag twee mensen iets te zeggen over wat ze van deze oefening hebben geleerd.	
2.20	Evaluatie	Vooruitblik naar blok 4 - Deelnemers vullen evaluatieformulier in - Deelnemers nemen hun posters met commentaar mee naar huis.	Uitdelen hand-outs
2.30	Einde programma		

NB: Wees 'streng' tegen de mensen die zich er vanaf gemaakt hebben. In het leertraject zitten huiswerkopdrachten. De ervaring leert dat als je deze 'laat lopen', je hele traject 'gaat lopen'.

6. Blok 4: Het perspectief van de verzorgende

Leerdoel

Studenten hebben ervaring opgedaan met het voeren van een netwerkgesprek en zij kunnen de verschillende leden uit het netwerk waarmee ze werken stimulerend benaderen vanuit het perspectief van die persoon.

Inhoud:

1. De veranderingen in de zorg
2. Wat willen ouderen en mantelzorgers?
3. Beroepshouding.

Huiswerkopdracht

Maak een poster van jezelf als professional over drie jaar waarbij je totaal in je element bent.

Vorm: vrij.

Neem deze poster mee naar de groepsbijeenkomst.

Groepsbijeenkomst

Vorbereiding:

Als de module gemaakt is in een ELO, kan je de resultaten van je groep zien. Als de deelnemers de module maken via de website van *de professionele mens*, vraag je hen om het certificaat mee te nemen naar de bijeenkomst. Maak screenshots van de vragen die jij het interessantst vindt of waarover je de meeste discussie verwacht. Als je in een ELO werkt, laat dan een sheet volgen met de gegeven antwoorden.

Voorbeeldprogramma bijeenkomst blok 4: Het perspectief van de verzorgende (2,5 uur)			
<i>Min</i>	<i>Programma</i>	<i>Methode/materialen</i>	<i>Opmerkingen</i>
0.00	Ontvangst	Verwijder grote tafels zodat deelnemers gemakkelijk kunnen bewegen in de ruimte.	Deelnemers hangen meteen als ze binnenkomen hun posters aan de muur.
0.00	Welkom, doelen en programma	Flap of PowerPoint	
0.05	Startronde	Verwoord in één zin wat je raakte bij het maken van de e-module en/of welke vraag je hebt naar aanleiding van het maken van de module.	
0.15	Resultaten e-module	Docent presenteert opmerkelijke uitkomsten van de e-module.	Op ppt voorbereid.
0.35	Multi-partijengesprek Vissenkom	Plenair rollenspel in vissenkom: het netwerkgesprek. Oudere = cliënt, Mantelzorgers = partner, verzorgende 1 = buur, verzorgende 2 = kind. - casus op papier uitdelen - in drietallen start van gesprek voorbereiden - Uitspelen casus in meerdere rondes.	Rollenspel (bijlage 4) uitdelen aan iedereen. Alternatief is de oefening: Scharrelruimte. Zie PowerPoint.
1.15	Postergalerij met koffie	Postergalerij bekijken (met koffie) en er feedback / overwegingen / tips bij schrijven.	
1.45	Beoordeling	Plenaire ronde langs alle posters, waarbij de oudere en mantelzorgers feedback geven op de posters en de bijbehorende persoon.	NB: anderhalve minuut per poster! Alleen oudere en mantelzorgers aan het woord
2.15	Evaluatie	- Deelnemers vullen evaluatieformulier in - Afsluiting door korte ronde: wat is de belangrijkste les voor je beroepspraktijk die je meeneemt van dit lespakket? (in één zin).	
2.30	Einde bijeenkomst en einde traject		

Bijlage 1: Richtvragen voor de presentatie

In het lespakket Familie(in)zicht komen alle verschillende perspectieven in een zorgsituatie aan bod. Wij verwachten dat je vertelt over je eigen ervaringen en inzicht geeft in wat er goed gaat en wat er beter kan in de omgang met de verschillende partijen. Dit helpt de studenten om de verschillende perspectieven beter te begrijpen.

Algemene richtlijn voor de presentatie (10 minuten)

1. Vertel over wie je bent en je achtergrond.
2. Vertel over de persoon voor wie je zorgt of van wie je zorg ontvangt, je ervaringen en wat die voor je betekenen in positieve en in negatieve zin.
3. Vertel over de samenwerking met de professionals. Wat gaat goed en wat kan beter?
4. Vertel welke tips je hebt voor toekomstige professionals.

Aanvulling voor bijeenkomst 1, **Het perspectief van de oudere:**

- Hoe beleeft u het ouder worden?
- Wat is belangrijk voor u?
- Goede en minder goede ervaringen met professionele zorgverleners of mantelzorgers.

Aanvulling voor bijeenkomst 2, **Het perspectief van de mantelzorger:**

- Hoe ben je mantelzorger geworden?
- Wat is belangrijk?
- Goede en minder goede ervaringen?
- Wat is het verschil tussen zorg van een naaste of zorg van een professional?

Aanvulling voor bijeenkomst 3, **Het netwerk:**

- Is jouw netwerk betrokken bij de zorg?
- Is jouw netwerk (konvooi dat meereist) veranderd door de zorgbehoefte?
- Is het betrekken van het netwerk een verrijking of een verarming?
- Wat zijn goede en minder goede ervaringen met het werken met het netwerk?

Aanvulling voor bijeenkomst 4, **Het perspectief van de professional:**

- Welke zuster, broeder heeft diepe indruk gemaakt? Waarom?
- Durf je altijd te vertellen hoe je de zorg wil hebben?
- Hoe is de samenwerking met de zorg?
- Tips voor de professionals.

Bijlage 2 Evaluatie formulier

Beste cursist,

Graag vragen we je aandacht voor dit evaluatieformulier. Vul het alsjeblieft zorgvuldig in. Jouw feedback is belangrijk voor ons om het traject te verbeteren. Hartelijk bedankt!

1.	Wat is je waardering voor deze bijeenkomst? Toelichting:	1 - 2 - 3 - 4 (1= erg matig; 4= erg goed)
2.	Wat vond je van de e-module? Toelichting:	1 - 2 - 3 - 4 (1= erg matig; 4= erg goed)
3.	Wat vond je van de aanwezigheid en inbreng van de oudere? Toelichting:	1 - 2 - 3 - 4 (1 = overbodig; 4= erg nuttig)
4.	Wat vond je van de aanwezigheid en inbreng van de mantelzorger? Toelichting:	1 - 2 - 3 - 4 (1= overbodig; 4= erg nuttig)
5.	Wat vond je van de aanwezigheid en inbreng van de verzorgenden? Toelichting:	1 - 2 - 3 - 4 (1= overbodig; 4= erg nuttig)
6.	Wat vond je van de inbreng van de docent? Toelichting:	1 - 2 - 3 - 4 (1= erg matig; 4= erg goed)
7.	Wat vond je van de huiswerkopdracht? Toelichting:	1 - 2 - 3 - 4 (1=niet zinvol; 4= erg nuttig)
8.	Heb je nog suggesties ter verbetering van deze bijeenkomst?	